

فصل سوم

سبک زندگی

نیکی به جای یاران فرصت شمار یارا (حافظ)

ده روزه مهرگردون افسانه است و افون

واژه‌های مهم: به جای: در حق، در مورد/ افسانه: سرگذشت، قصه، داستان/ افسون: حيله و تزوير، مکر و جادو/ گردون: روزگار، گردش آسمان و زمین/ ده روزه: مدت اندک، مدت کم.

نکته‌های ادبی: در مصراع اول گذشت روزگار به افسانه و افسون تشبیه شده است/ ده روزه: کنایه از مدت زمان اندک.

معنی بیت: محبت موقتی فلک شبیه به یک قصه و افسانه است و سراسر افسانه و مکر و حيله است؛ پس ای دوست در این عمر اندک، نیکی کردن در حق دوستان را غنیمت بدان.

خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی: معروف به لسان‌الغیب، اوایل

قرن هشتم هجری در شیراز متولد شد. او از بزرگ‌ترین غزلسرایان ایران است و چون حافظ قرآن مجید بوده، حافظ تخلص می‌کرده است. دیوان اشعار تنها اثر وی است.

موضوع: آشنایی با راه و روش نیک بختی، خوب و درست زیستن.

لحن: تعلیمی و اندرزی.

قالب شعر: مثنوی.

*مثنوی، شعری است که هر بیت آن قافیه‌ای جداگانه دارد.

قافیه‌ها: «جویم و گویم»، «سحرخیز و بپرهیز»، «خرسند و خداوند»، «استاد و یاد»، «راست و ضررهاست»، «خواب و باب»، «افزود و سود»، «کار و مشمار».

یکی از مهارت‌های اصلی زبان، «خواندن» است. خواندن چند گام دارد: ۱- شناخت نشانه‌ها و کلمات؛

۲- بازخوانی یا تلفظ واژه؛ ۳- مطابقت دادن شکل کلمه با تلفظ آن؛ ۴- خوانش درست متن؛ ۵- توجه به

حس و حال متن و رعایت آن؛ ۶- تشخیص معنا و درک پیام متن.

بنابراین، خواندن مؤثر، آن است که پس از طی این مراحل، ما را به درک و دریافتی درست از نوشته برساند. هر متن به تناسب درون‌مایه خود، ویژگی و خصوصیتی دارد که آن را از متن‌های دیگر جدا می‌سازد. متن حماسی با حالت پهلوانی و پیکارگرانه خوانده می‌شود و متنی که ستایش و نیایش پروردگار را بازگو کند، با حالت فروتنی و خاکساری خوانده می‌شود. شعر «راه نیک بختی» را که محتوایی اندرزی دارد با آهنگ و لحن نصیحت و حالت پندگویانه خوانده می‌شود به گونه‌ای که شنونده حس کند خود، مخاطب آن اندرز است. این شعر را بخوانید و به لحن و آهنگ خواندن توجه کنید.

۱- زین گفته، سادت تو جویم پس یاد بگیر هر چه گویم

واژه‌های مهم: زین: مخفف «از این» است / گفته: سخن / سعادت: خوشبختی.

دانش زبانی: سعادت تو: مفعول (سعادت: هسته، تو: مضاف‌الیه) / جویم و گویم: فعل مضارع اخباری (می‌جویم و می‌گویم).

معنی بیت: هدف من از گفتن این نصیحت، سعادت و خوشبختی توست؛ بنابراین هر چه را می‌گویم خوب گوش کن و بپذیر.

۲- می‌باش به عمر خود سحرخیز وز خواب سحرگمان پرهیز

نکته‌های ادبی: به مثل: «سحرخیز باش تا کامروا شوی» اشاره دارد / بین سحرخیز و خواب سحرگمان: مراعات نظیر وجود دارد.

دانش زبانی: می‌باش و پرهیز: فعل امر / وز: کوتاه شده (مخفف) «و از» / سحرگهان: کوتاه شده (مخفف) سحرگاهان.

معنی بیت: در تمام زندگی خود سحرخیز باش و از خواب صبحگاهی دوری کن.

۳- با مادر خویش مهربان باش / آماده خدمت به جان باش

واژه‌های مهم: خدمت: اطاعت کردن، کار و بندگی.

نکته‌های ادبی: کنایه در مصراع دوم (با تمام دل و جان، آماده خدمت بودن) / واج آرایبی در حرف «ش».

دانش زبانی: مهربان: نقش مسند دارد / مصرع دوم نقش مسند دارد / جان: نقش متمم دارد.

معنی بیت: با مادرت مهربان باش و از دل و جان، برای خدمت به او آماده باش.

۴- با چشم ادب نگر پدر را / از گفته او بیخ سر را

واژه‌های مهم: نگر: بنگر، نگاه کن (فعل امر) / گفته: سخن.

نکته‌های ادبی: چشم و سر: مراعات نظیر / سر میبچ: کنایه از نافرمانی نکردن.

دانش زبانی: چشم ادب: ترکیب اضافی / «را» در مصراع نخست: به معنای «به» حرف اضافه است. / پدر: متمم /

نگر (=نگاه کن): فعل امر.

معنی بیت: با پدر خود محترمانه رفتار کن و از دستور او سرپیچی نکن.

نکته: (را) در مصراع اول به معنای حرف اضافه «به» آمده است؛ اما در مصراع دوم نشانه مفعول است.

۵- چون این دو شوند از تو خُرسند / خُرسند شود ز تو خداوند

واژه‌های مهم: خُرسند: راضی، خشنود.

نکته‌های ادبی: خُرسند و خُرسند: تکرار / تو و تو: تکرار / واج آرایبی حرف خ.

دانش زبانی: چون: قید زمان / خرسند: مسند / تو: متمم.

معنی بیت: وقتی که پدر و مادر از تو راضی باشند، خداوند نیز از تو راضی و خشنود است.

۶- چون با ادب و تمیز باشی / پیش همه کس عزیز باشی

واژه‌های مهم: تمیز: پاکیزه / عزیز: دوست داشتنی.

دانش زبانی: عزیز: مسند.

معنی بیت: اگر مؤدب و پاکیزه باشی، نزد همه کس، عزیز و دوست داشتنی خواهی بود.

۷- می کوش که هر چه گوید استاد / گیری همه را به چابکی یاد

واژه‌های مهم: چابکی: سرعت، زیرکی.

دانش زبانی: می کوش: فعل امر به معنای بکوش / گوید: مضارع اخباری (می گوید).

معنی بیت: تلاش کن که هر چه را معلم به تو می گوید و آموزش می دهد همه را با سرعت و زیرکی یاد بگیری.

۸- زنهار مگو سخن به جز راست / هر چند تو را در آن، ضرر هست

واژه‌های مهم: زنهار: آگاه باش / مگو: نگو / ضرر: زیان.

نکته‌های ادبی: اشاره به حدیث پیامبر که می فرماید: «قولوا الحق و لو علی انفسکم؛ حق را بگوید هر چند به ضررتان باشد».

دانش زبانی: زنهار: شبه جمله از نوع صوت است و یک جمله به شمار می آید / مگو: فعل نهی / تو را: برای تو (را: حرف اضافه، تو: متمم).

معنی بیت: آگاه باش که به جز [حرف] راست سخنی نگویی (همیشه حرف راست را بگو)؛ هر چند برای تو ضررها و آسیب‌هایی داشته باشد.

۹- هر شب که روی به جامه خواب / کن نیک تأمل اندر این باب

واژه‌های مهم: روی: می روی (فعل مضارع اخباری) / جامه: لباس، پوشش، رخت / جامه خواب: رختخواب، لباس خواب / نیک: خوب / تأمل: اندیشیدن، فکر کردن / اندر: در / باب: موضوع، مورد.

دانش زبانی: روی: فعل مضارع اخباری که همان می روی است / کن: فعل امر است.

معنی بیت: هنگامی که هر شب برای خوابیدن به رختخواب می روی در این باره خوب فکر کن ...

* بیت نهم و دهم از نظر معنا با هم ارتباط دارند. باید هر دو بیت را با هم بخوانیم و معنا کنیم تا معنا به طور کامل درک شود. به این گونه بیت‌ها، موقوف‌المعانی (وابسته معنا) می گویند.

۱۰- کان روز به علم تو چه افزود / وز کرده خود چه برده ای سود؟

واژه‌های مهم: کان: مخفف «که آن» / کرده: عمل، کار.

نکته‌های ادبی: این بیت را با بیت نهم باید معنی کرد و موقوف‌المعانی هستند.

معنی بیت: ... که امروز، چقدر به علم و دانش تو اضافه شد و از کارهایی که انجام داده‌ای چقدر سود برده‌ای؟

۱۱- روزی که در آن نکرده‌ای کار آن روزز عمر خویش شمار

دانش زبانی: مشمار: فعل نهی به معنی شمار، به حساب نیاور.

معنی بیت: روزی را که در آن، کار مفیدی انجام نداده‌ای جزء روزهای تلف شده بدان و از روزهای عمرت به حساب نیاور.

ایرج میرزا: از نوادگان فتحعلی شاه قاجار بود. در مدرسه دارالفنون تبریز علم آموخت. ابتدا شاعر دربار قاجاریه بود؛ اما به زودی از شاعری دربار کناره گرفت. شعر ایرج میرزا ساده، روان و مشتمل بر کلمات و تعبیرات عامیانه است و مسائل مختلف اجتماعی را با زبانی ساده و شوخی‌های نیشدار بیان می‌کند.

شعری که خواندیم، سرشار از موعظه و پند و اندرز است. شاعران و نویسندگان همه ملت‌ها، سروده‌ها و نوشته‌هایی دارند که در آن‌ها راه بهتر زیستن و خوشبختی را نشان می‌دهند. به این نوع سروده‌ها و نوشته‌ها ادبیات **اندرزی** یا **تعلیمی** می‌گویند. «بوستان» و «گلستان» سعدی، «مثنوی معنوی» مولوی و «کلیله و دمنه» از بهترین نمونه‌های ادبیات تعلیمی ایران به شمار می‌آیند.

نکته املایی: در املاهای «جزء» و «جز» باید دقت کنیم؛ «جزء» به معنای

بخشی از کل چیزی است؛ اما «جز» به معنای: مگر، غیر، آلا و ... است.